

Ferdo Gestrin

IŽANSKO OZEMLJE V SREDNJEM VEKU

Predniki Slovencev so po prihodu v Vzhodne Alpe za časa Samove plemenske zveze in nato države Karantanije živeli svobodno in samosvoje življenje. Po ok. 745. je sledila vključitev in po ok. 820. popolna pokoritev slovenskega ozemlja frankovski monarhiji. Z njo so se začele na slovenskem ozemlju uveljavljati zahodnoevropske (frankovske, nato nemške) oblike fevdalizma. Prihod Madžarov v Panonsko nižino konec 9. stoletja in njihova pokoritev dela slovenskega ozemlja v smeri vpadov v Italijo sta zaustavila proces fevdalizacije na tem delu skoraj za celo stoletje. Tudi na ižanskem ozemlju, ki po novi upravni razdelitvi tvori občino Ig s poglavitnimi vasmi Ig, Iška vas in Tomišelj, se je tedaj v veliki meri ohranjal stari slovanski način življenja. Prevladovala je še župsko-županska ureditev s koseškimi dvori in kosezi.¹

Novi, fevdalni red se je začel utrjevati šele po zmagi nad Madžari, njihovi ustalitvi v Panonski nižini in z okrepitevijo nemškega cesarstva nad novo pridobljenim ozemljem (po letu 973). V 11. stoletju je bil ta proces v glavnem dokončan. Ižansko ozemlje je bilo že v 11. stoletju in dalje sestavni del velikega zemljiškega gospodstva s središčem v Ljubljanski kotlini. Njegovi prvi znani gospodje so bili Spanheimi, ki so imeli bogato posest v slovenskih deželah. Njihovo ljubljansko gospodstvo je mejilo na loško gospodstvo freisinških škofov na zahodu, na kamniško gospodstvo na severu, na jugu in jugovzhodu je bilo sosed oglejski posesti, a na vzhodu je bilo sorazmerno majhno gospodstvo, prednik velike poznejše turjaške posesti. Okoli leta 1200 in dalje do izumrtja rodbine (1269.) so Spanheimi imeli tod posest, ki je zajela ozemlje južno od Save in Sore od Goričan po vsem Ljubljanskem polju in Barju z okolnimi griči in podkrimskim ozemljem, segalo je vse do Polhovega Gradca in do bližine Logatca ter litijskega območja. Središče gospodstva, njegove uprave, sodstva in gospodarstva je

bilo na ljubljanskem gradu (*castrum capitale*). Prvič se omenja leta 1144 in v njem so včasih prevladali člani rodbine, praviloma pa spanheimski upravitelji. Pri vsem tem so se Spanheimi oz. njihovi upravitelji naslanjali na ministeriale, ki so imeli in oskrbovali od gospoda podeljeno ministerialno posest. Na njej so imeli utrjeno postojanko (stolp, ki je preraščal v grad) ali dvor kot središče. Imenovali so se po gradovih v Goričanih, Sori, Jeterbenku pri Žlebeh, Hrušici, Osterbergu nad Savo, Polhovem Gradcu, Igu, Falkenbergu pri Turjaku ter pozneje tudi Turjaku, kjer so se morali svobodni turjaški gospodje podrediti Spanheimom.² Na zemljiškem gospodstvu je tedaj že povsem prevladal fevdalizem. Edini ostanki svobodnih so bili kosezi, ki so živeli na Igu, pod Molnikom in v Šiški pri Ljubljani.³

Grad na Igu je poleg gradov Falkenberg, Goričane, Jeterbenk in Turjak sodil med najpomembnejše spanheimske gradove v osrednjem delu Kranjske. Prvič se omenja šele leta 1261 (Igg), vendar je nastal hkrati z vsemi drugimi spanheimskimi gradovi okoli Ljubljane že mnogo bolj zgodaj in bil sedež njihovega ministeriala. Omenjenega leta je vojvoda Ulrik Spanheim odstopil grad oglejskemu patriarhu in ga takoj dobil nazaj v fevd. Po popisu iz leta 1311 je grad pripadal koroškemu vojvodu, a po letu 1335 je postal deželnokežji fevd. Ves ta čas so bili na gradu ministeriali, ki so se označevali po Igu (Igger). Omenjajo se v popisu iz leta 1311 in so bili podrejeni tedaj koroškemu Majnhardincem. V prvi polovici 14. stoletja se pojavljajo še naslednji: Merchel (1319., a je bil že od 1291.), Rudiger (1322), Konrad, ki je bil ok. 1328 sodnik v Ljubljani, Almerik (1332.) ter Henrik in Oton (1349.). Še leta 1357 so Turjaški podelili dvor in posest na Igu viteškozmožnemu hlapcu Perchneju z Iga, ki je moral opravljati razna

¹ M. Kos, Zgodovina Slovencev od naselitve do petnajstega stoletja, Ljubljana 1959, str. 51 sl.; B. Grafenauer, Zgodovina slovenskega naroda I in II, Ljubljana 19642, 19652; S. Vilfan, Zgodovina Ljubljane do začetka 16. stoletja, v: Zgodovina Ljubljane, Ljubljana 1984, str. 97.

² P. Blaznik, Zemljiška gospodstva v Ljubljani in njeni okolici, v: Razprave zv. 2, Ljubljana 1971, str. 31 sl.; Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog II, Ljubljana 1980, str. 116; M. Kos, o.c., str. 258; J.V. Valvasor, Die Ehre des Herzogthums Krain, XI, str. 576; S. Vilfan, o.c., str. 81.

³ M. Kos, o.c., str. 86.

opravila za svoje gospode.⁴ Stari iški ministeriali so izumrli proti koncu 14. stoletja. Grad Ig pa je propadel že pred letom 1444, a so ga deloma obnovili (po Valvasorju Iški turn, pozneje Trnek, nemško Thurnigg).⁵

Že za Spanheimov se je znotraj ljubljanskega gospostva zavoljo dedovanja, ženitev in odtujitev ministerialska posest zelo pomešala. Ko pa so se ministeriali po izumrtju Spanheimov osvobajali odvisnosti od svojega gospoda, so postajali samostojni fevdalci. Ta razvoj se je zaključil v prvi polovici 14. stoletja, ko so Habsburžani, novi deželni knezi, leta 1338 izdali deželne privilegije in prejšnje ministeriale izenačili s stariim plemstvom. Spanheimsko gospostvo se je razkrajalo in drobilo tudi z darovnicami, podelitvami in prodajami svetnim fevdalcem in cerkvenim ustanovam ter tudi meščanom. Tako je npr. Margareta z Iga - njena mati je bila Irmgarda Porger, poročena z izanskim ministerialom - leta 1326 pred odhodom v samostan ustanovi darovala šest hub.⁶

Vse to je vodilo k nastajanju novih manjših gospostev z zelo raztresenimi podložniki po posameznih vaseh na širšem ozemlju. Razvila so se zemljiška gospostva z raztresenim podložniškim sistemom. Nobeno gospostvo ni obvladalo cele vasi na izanskem ozemlju, vsako je imelo v vasi le posamezno število hub.⁷ Se pa te vasi v pisnih virih omenjajo sorazmerno pozno, čeprav so v resnici mnogo starejše. V 13. stoletju se pojavljata samo vas in grad Ig, kakor že vemo, a v 14. stoletju se omenja še pristava pod gradom ob vodi, kjer je bil tudi mlin iških gospodov.⁸ Ig je postal osrednja vas vsega obravnavanega območja. Vas in grad se označujeta tudi kot Studenec (Prunn in Iger phaar, in dem Turn) oziroma kot Sonek (Sonnegg).⁹ Prvotno ime vasi je bilo Studenec, Ig je bilo skupno ime za ves okoliš. Toda

vas Studenec se je večkrat imenovala kar Ig. Pozneje in v najnovejši dobi se je označevala Studenec-Ig, danes samo Ig. Ob koncu istega stoletja kakor Ig, leta 1300, se prvič omenja tudi Gornji Ig pod Krimom (ze ober Yg in dem dorff).¹⁰

Večina vasi na izanskem ozemlju pa se v virih pojavlja v naslednjem stoletju, in sicer po časovnem zaporedju: Iška vas (1321.), kjer je bila cerkev sv. Mihaela, Vrbljene (1323.), Brest, ki se označuje kot vas na območju Iga (1330.), Iška, kjer se omenja cerkev sv. Jere (1352.), Staje (1357.), Dobravica z mlinom kot del izanske fare (1363.), a kot del vasi Dobravice se že leta 1349 pojavlja Draga, Podgozd (1385.) in Tomišelj (1387.). Konec tega stoletja se v listinskem gradivu pojavi tudi grad Sonnegg in je v njem že leta 1399 prebival turjaški vazal. Šele v 15. stoletju se omenjajo naslednje vasi: Strahomer (1415.), Iška Loka (1421.), Kremenica (1421.), Kot, ki se prvič pojavi v turjaškem urbarju (1463.), Sarsko, kjer je bila cerkev sv. Ruperta (1482.) in šele leta 1496 Matena.¹¹ Ob koncu srednjega veka in v 16. stoletju so imela v teh vaseh svoje kmetije naslednja zemljiška gospostva:

Iški turn, kjer so bili stari ministerialni gospodje vse do konca 14. stoletja; za njimi je imel grad in gospostvo Friderik Harrer.¹² Proti sredi 15. stoletja je bilo gospostvo v posesti rodbine Leymtasch. Ko je izumrla, se leta 1539 v imenjski knjigi kot lastnik omenja Sigmund Turjaški, toda kmalu za njim so si posest pridobili Engelshouserji z Bavarske in z njimi je bil tesno povezan poznejši razvoj izanskega gospostva. Kmetije je imelo v vaseh Studenec, Iška vas, Iška Loka, Kremenica, Kot, Sarsko, Staje, Gornji Ig in še drugje.

Gospostvo Ig (Sonnegg), drugo izansko zemljiško gospostvo, je bilo od prve polovice 15. stoletja dalje dolga leta povezano z rodbino Schnitzenbaumer. Leta 1436 je namreč Martin Schnitzenbaum, gradiščan v Ložu, katerega oče Viljem je bil deželni oskrbnik in vicedom na Kranjskem, postal lastnik gradu in gospostva.¹³ Gospostvo je imelo kmetije po vsem izanskem ozemlju, zlasti na Igu, v Iški vasi, Iški Loki, Ko-

⁴ D. Kos, Med gradom in mestom, Ljubljana 1994, str. 22, 134 in op. 56, 176 in op. 7-9.

⁵ M. Kos, Gradivo za historično topografijo Slovenije (za Kranjsko do leta 1500) I, Ljubljana 1975, str. 213.

⁶ D. Kos, Neagrarno gospodarstvo in družba na Slovenskem v 14. stoletju (s posebnim ozirom na plemstvo in višje sloje meščanstva). Doktorska disertacija na FF, Ljubljana 1993, str. 598 sl.

⁷ Prim. P. Blaznik, Zemljiška gospostva o.c., str. 31 sl.; Agrarne panoge II, str. 145 sl., 158 sl., 163 sl.

⁸ F. Schumi, Urkundenbuch II, str. 126 - 1249 maj 8; Monumenta historica ducatus Carinthiae IV, 572 - 1262 jan. 24 (castris... Ighe, pozneje se označuje kot "turn zu Yg"); M. Kos, Topografija I, o.c., str. 211 (meierhof zu Igg, 1350, hof Ig in dem velde ze Igdorff).

⁹ M. Kos, Topografija I, o.c., str. 212.

¹⁰ Prav tam, str. 213.

¹¹ M. Kos, Topografija I, o.c., str. 277, 336, 352; Topografija II, str. 104, 532, 576; D. Kos, Med gradom in mestom, o.c., str. 22.

¹² Valvasor, o.c. XI, str. 577; prim. M. Smolec, Graščine na nekdanjem Kranjskem, Ljubljana 1982, str. 193.

¹³ M. Žvanut, Kranjsko plemstvo v preobrazbi: od viteza do gospoda, Doktorska naloga na FF, Ljubljana 1992, str. 153.

tu, na Sarskem, v Stajah in na Gornjem Igu. Bilo je kar veliko, leta 1539 je bil njegov dohodek v imenjski knjigi ocenjen na 103 gld. in 47 kr.

Turjaška posest je bilo tretje večje gospostvo na Ižanskem. Že stari Turjačani so si še kot spanheimski ministeriali znali pridobiti posest Falkenberških gospodov. Močno pa so se tod okrepili novi Turjačani. V 14. stoletju že imajo posest na Studencu, dvorec med Igom in Iško vasjo ter posest v Stajah. Do konca srednjega veka so si pridobili posest čreteških in krumbaških gospodov ter kupovali hube tudi od ljubljanskih meščanov. Ob koncu 15. stoletja in dalje so imeli Turjačani že velik del ižanskega ozemlja, ne le hube, ampak tudi velike travnike in gozdove, zaradi katerih so bili v sporih s samostanom Bistra, ljubljanskimi meščani in tudi ižanskimi kmeti. Poglavitno število hub so imeli na Studencu, v Iški vasi, Vrbljenah in Strahomeru, pa tudi v Iški Loki, na Kremenici, v Kotu, Podgozdu in na Sarskem.

Poleg teh treh največjih zemljiških gospostev na ižanskem ozemlju so bili tu v srednjem veku še drugi lastniki in njihova posest ter gradovi. Med svetnimi fevdalci je treba omeniti Ortneške gospode, Lamberge. Leta 1454 je cesar Friderik III, izdal Henrikmu Lambergu reverz za grad Goričane in za urad Ig. Podeljena sta mu bila v doživljenjski užitek, pod pogojem, da bo služil na cesarskem dvoru. Kadar bo tam, bo moral iz teh sredstev, kakor vsi komorniki, na lastne stroške vzdrževati sedem konj.¹⁴ V 16. stoletju so imeli v lasti še tomišljski urad z nad 20 hubami v Tomišlju, Vrbljenah in Strahomeru, poleg tega pa še drugo posest na Studencu, v Iški vasi in na Gornjem Igu.

Kranjska vicedomska posest je v začetku 16. stoletja obsegala župo Ig, ki je vključevala kmetije v Iški Loki, Iški vasi in drugje, ter župo Matena. Vanjo so tedaj sodili tudi kosezi v Iški vasi.

Številna je bila cerkvena posest in posest raznih beneficijev. Samostan Bistra je imel posest okrog Iške vasi, na Gornjem Igu, Dobravici in drugje. Kostanjeviški samostan je imel ob koncu 16. stoletja 13 hub v Brestu. Ljubljanska komenda (nemški viteški red) je imela svojo ižansko župo s posestjo na Studencu, v Iški vasi, Planinici in drugje. Precej posesti si je pridobil ižanski župnik z zemljišči v Vrbljenah, na Studencu in drugje, pa tudi beneficij sv. Trojice v ljubljanski stolnici. Ta je imel več hub v Iški va-

si, Vrbljenah, Tomišlju, Kotu in drugod. Bilo je še nekaj manjših cerkvenih lastnikov (beneficijev), pa tudi ljubljanski špital in posamezni meščani so imeli posest. Vse cerkvene posesti je bilo na ižanskem ozemlju za kar lepo zemljiško gospostvo, saj je bila po imenjski knjigi ocenjena na 109 gld. 24 kr. in 1 denarič.¹⁵

Vsa našeta zemljiška gospostva na ižanskem ozemlju so imela raztreseno posest. Ta razbitost je ostala še dolgo časa značilnost tega območja, prav tako pa tudi številčna prevlada majhnih zemljiških gospostev. Šele pozneje, zlasti v 17. stoletju, se je uveljavljal proces združevanja v okviru večjih gospostev, čeprav so nastajala s hkratnim drobljenjem tudi še nova majhna gospostva. Raztreseni podložniški sistem je mogel imeti za podložnike ugodne, prav tako pa tudi neugodne posledice, kakršne so pač bile trenutne razmere. Vsekakor je razdrobljenost slabila enotnost kmečkih nastopov, čeprav ne moremo zanikati tudi moči vaše solidarnosti, ki je ta raztresenost posesti ni mogla zbrisati. Na splošno vendar velja, da je bil pritisk zemljiških gospodov na manjših gospostvih večji, ker so pač tudi mali fevdalci pri svoji neznatni posesti želeli živeti kakor plemiči. Položaj podložnikov je bil po posameznih gospostvih torej različen, čeprav je bil na splošno precej enak.

Enota zemlje, ki so jo podložniki imeli v uživanju in jo dobili v obdelovanje, je bila huba - kmetija. Praviloma so jih dobili v užitek v obliki začasnega zakupa (Miethube). Le redko se v tem času pojavljajo kmetije po dednem zakupu, po tako imenovanem kupnem pravu (Kaufrecht). Sodeč po najstarejših ohranjenih urbarjih ižanskega ozemlja, se na prehodu v 16. stoletje kmetije še niso v večjem številu delile na pol ali se morda drobile na še manjše dele. Le zelo redke hube sta uživala dva podložnika hkrati, ki pa sta bila sprva verjetno v sorodstvu. Toda medsebojno razmerje dajatev ni bilo vedno deljeno na polovico. Prav tako so bile v tem času še zelo redke tudi kajže oziroma domci (Hofstett), kar vse kaže, da se je začela drobitev kmetij in nastajanje kajžarstva ob koncu srednjega veka na Ižanskem šele pojavljati, da je bilo šele v povojih.¹⁶ Tudi pustih kmetij, ki so bile v nekaterih območjih slovenskega ozemlja v posameznih obdobjih zelo številne, je bilo pod Krimom soraz-

¹⁴ Centralna kartoteka Zgodovinskega inštituta M. Kosa ZRC SAZU - 1454 sept. 30.

¹⁵ P. Blaznik, *Zemljiška gospostva*, o.c., str. 31 sl; M. Smole, *Graščine*, o.c., 190.

¹⁶ ARS, *Urbarji*, sign. 47 u (1485) in sign. 42 u (1501); *Urbar ljubljanske komende* - 1490.

merno malo. To seveda ne pomeni, da niso mogle biti v posameznih vaseh občasno tudi bolj pogoste.¹⁷

Tja v 16. stoletje so torej na ižanskem ozemlju povsem prevladovala cele kmetije. Zanje so podložniki kot poglavito breme zemljiškemu gospodu odrajtovali činž (census), plačilo za zakup. Plačevali so ga večinoma v obliki denarne zneska. Tudi sem so podobno kakor drugje v ljubljanski okolici že močno prodrli elementi denarne gospodarstva.¹⁸ K temu je nedvomno v precejšnji meri vplivala bližina večje mestne naselbine, Ljubljane. Denarno dajatev je glede na velikost in donosnost kmetije, a tudi v sorazmerju z vrednostjo drugih oblik dajatev - naravnih dajatev -, podložnik plačeval v različno visokih zneskih. Brez naravnih dajatev v žitu je činž dosegel tudi višino treh mark soldov. Ob žitni dajatvi je bila denarna vsota bistveno manjša; dosegla je 25 do 50 in le redko tudi kaj več soldov.¹⁹

Naturalno dajatev so podložniki dajali predvsem v žitu, v pšenici in prosu ter še posebej v ovsu, ki se je najpogosteje omenjal kot naturalna dajatev. Posamezni podložniki so odrajtovali tudi po 6 do 12 škafov (schaff) pšenice, prosa in ovs, poleg manjšega zneska denarja. Poleg žitne naravne rente je bila zavoljo zelo razširjene ovčereje močno uveljavljena tudi dajatev ovce z jagnjetom, ki so jo dajali spomladi okoli Jurjevega dne (Sand Jorgen Recht). Vendar so podložniki ponekod (npr. Vrbljene) namesto tega že dajali denarno odškodnino v višini 20 soldov. V Matejni so vicedomske kmetije namesto te dajatve v živini plačevale 46 krajcarjev, vendar so v znesek vračunavali še druge obveznosti, ki so jih bili kmetje oproščeni. Praviloma so podložniki povsod dajali v naturi tako imenovane male dajatve, predvsem v perutnini (kokoši, piščanci, gosi, kopuni) in jajcih. V posameznih vaseh so dajali podložniki tudi prejo, npr. v Vrbljenah (Reisthar) in Strahomeru (Harzeling).²⁰

Tlake ižanski podložniki skoraj niso poznali, saj fevdalci v tem času tod niso v večjem obsegu obdelovali zemlje v lastni režiji. Izjema je bila več ali manj posest ljubljanskega špitala na Studencu-Igu. Tu so njegovi podložniki delali 6

dni ročne in 5 dni vozne tlake na leto.²¹ Pač pa so podložniki raznih zemljiških gospodstev morali za fevdalce opravljati tovarne poti. Tako so turjaški kmetje v Strahomeru, na Kremenici, Studencu-Igu in v Kotu, a tudi v sosednjih vaseh Želimlje, Smrjene, Škrilje, Zapotok, Pijava Gorica, morali narediti eno ali dve vinski vožnji ali pa za vsako dati nadomestilo v višini 15 do 20 krajcarjev. Podložniki vicedomskega ižanskega (Sonnegg) in špitalskega gospostva so namesto tega plačevali celo 26 krajcarjev.

Vsi urbarji za to izredno gozdnato območje poznajo kot dajatev podložnikov odškodnino za uporabo gozdov (Holtzrecht und Waldrecht), zlasti v zvezi s pripravo lesa in drv. Vsaka kmetija, ki je bila obložena s tem, je morala dati ljubljansko kupno mero ovsu ter enega ali dva piščanca.²² Posamezni podložniki so bili dolžni plačevati tudi odvetščino (Vogteyrecht).

Večje dohodke so turjaškemu zemljiškemu gospostvu prinašali mlinci: teh na svojih posestvih niso imeli malo. Med njimi so bili tudi mlinci s štirimi kolesi. Turjaška mlinca na Studencu-Igu sta dajala po 11 škafov pšenice ter po 24 škafov prosa in ajde oziroma 22 škafov pšenice ter 44 škafov mešanega žita, to je ajde in prosa.²³

Občutno breme podložnikov je bila tudi desetina, to je deseti del žitnega pridelka (deseti snop) in prirastka pri živini. Prvotno je šla vsa desetina Cerkvi, toda že v poznem srednjem veku je na splošno ostala Cerkvi le tretjina nekdanje desetine, drugo so si prisvojili posvetni fevdalci na razne načine in iz raznih motivov.²⁴

Obveznosti in bremena ižanskih podložnikov niso bila majhna, vsekakor ne manjša kakor drugje. Obveznosti in bremena, sorazmerno težki pogoji za poljedelstvo, a tudi ne ravno največje kmetije so podložnika že zgodaj usmerjali v neagrarno dejavnost. Naravni pogoji so dajali za to dovolj možnosti. Iz te dejavnosti so ižanski kmetje dobivali del sredstev za kritje fevdalčevih zahtev. Ena izmed možnosti, ki so ji znali na podkriškem svetu dobro izkoristiti, je bilo gozdno bogastvo pokrajine (drva, gradbeni les, oglje). Posegali so dalje v promet ter so bili pomembni posredovalci blagovnega prometa po barjanskih

²¹ P. Blaznik, *Zemljiška gospostva, o.c.*, str. 73.

²² ARS, *Urbarji*, sign. 42 u (1501) f 93, sign. 43 u (1504) f 113.

²³ Prim. P. Blaznik, *Zemljiška gospostva, o.c.*, str. 72.

²⁴ Prim. ARS, *Urbarji*, sign. 43 u (1504) f 136. Po letu 1501 je imelo turjaško gospostvo dohodek 8 ogrskih goldinarjev tudi od desetini v Želimljah, ki so sicer pripadale gospostvu Iški turn.

¹⁷ ARS, *Urbarji*, sign. 42 u (1501), f 87-88.

¹⁸ Prim. F. Gestrin, *Obdobje fevdalizma na ozemlju domažlske občine v luči zemljiškega gospostva Jablje, v: Zbornik občine Domžale, Domžale 1979*, str. 23 sl.

¹⁹ ARS, *Urbarji*, sign. 42 u (1501) in sign. 43 u (1504).

²⁰ Prav tam.

vodnih in kopnih poteh. Bližina Ljubljane in važnost prometnih poti iz različnih smeri zaledja proti njej in tudi v širši prostor sta dajali tej dejavnosti vedno nove vzpodbude. Promet in tovarniška dejavnost v zvezi z zahtevami zemljiškega gospoda so podložnika - ob drugih motivih kot so npr. bili prodaja lastnih pridelkov in izdelkov, zahteva po denarnih dajatvah, dobiček - neposredno vodili v kmečko kupčevanje. Na Igu je verjetno že dolgo obstajal tedenski, nedeljski sejem, ki je proti sredi 15. stoletja vznemirjal ljubljanske meščane. Na njihovo pritožbo je cesar Friderik III. leta 1449 sejme na Igu, v Šmarju in drugje prepovedal in naročil kranjskemu deželnemu upravitelju in vicedomu, naj sejme odpravi.²⁵ Ižanski kmetje so vsaj ob koncu srednjega veka posegali v trgovino do morskih mest v slovenski Istri, kamor so tovorili žito in druge pridelke, nazaj pa prinašali sol in drugo obmorsko blago. To dejavnost podložnikov so ižanski zemljiški gospodje podpirali, saj so podložniki ob tej dejavnosti lažje izpolnjevali svoje obveznosti. Tako je npr. leta 1523, ko so Tržačani že zapirali poti proti Kopru in drugim obmorskim mestom v zalivu pod beneško oblastjo, turjaški gospod Trajan Auersperg dal podložnikoma z Iga, Ahacu Žumpeku (Sumpekh) in Ahacu Jurinu, posebno spremno pismo, da bi ju Tržačani nemoteno pustili z žitom v Koper.²⁶ O prometu z Iga proti morju govori tudi sklep, sprejet istega leta na posebni reformacijski komisiji, o prometu na prisilni poti prek Krasa na Trst. Uporabljati jo morajo vsi tovarniki s Kranjske, Savinjske in Sloveske marke, s Krasa, iz Ribnice, Cerknice, Iga, Turjaka, Višnje gore in Žužemberka. Tri desetletja pozneje so zopet ukazali, da morajo tovarniki s širšega območja Kočevja, Višnje gore, Cerknice in Iga tovoriti blago po poti skozi Senožeče in Lokev v Trst.²⁷ Zanimiva sta podatka v računski knjigi zapuščine ljubljanskega trgovca Žige Mospacherja iz leta 1517 in dalje: Primož Polhar z Iga mu je prodal večjo množino raznih kož, a krznar Blaž iz iste vasi je bil trgovčev dolžnik za manjšo vsoto denarja.²⁸

ZUSAMMENFASSUNG

Der Raum um Ig im Mittelalter

Die Vorfahren der Slowenen im Raum Ig dürften ein von den Römern kultiviertes Land besiedelt haben. Bis zur zweiten Hälfte des 10. Jahrhunderts hielten sie an der alten slawischen Lebensart fest. Die feudale Gesellschaftsordnung begann sich erst nach dem Sieg über die Ungarn durchzusetzen. Der Feudalisierungsprozeß war im großen und ganzen im 11. Jahrhundert abgeschlossen. Die ursprünglich hier entstandene große Grundherrschaft im Ljubljanaer Becken mit der Ljubljanaer Burg als Mittelpunkt stand im Besitz der Spanheimer. Nach Aussterben dieses Geschlechts (1269) zerfiel der Besitz dieser Grundherrschaft schnell, und es entstanden zahlreiche kleinere Grundherrschaften mit über einzelne Dörfer weit zerstreuten Untertanen. Im Raum Ig waren am Ende des Mittelalters die größten Grundherrschaften Iški turn (später Trnek) mit Grundbesitz in den Dörfern Studenec, Iška vas, Iška Loka, Kremenica, Kot, Sarsko, Staje und Gornji Ig, Ig (Sonnegg mit Landbesitz in Ig, Iška vas, Iška Loka, Kot, Sarsko, Gornji Ig und Staje) sowie der Grundbesitz der Auersperger (in Studenec, Iška vas, Vrbljene und Strahomer, aber auch in Iška Loka, Kot, Kremenica und Sarsko).

Der Grundbesitz aller dieser Grundherrschaften war weitgehend zerstreut. Die Einheit des Untertanen-Grundbesitzes stellte eine Hube dar, die auf bestimmte Zeit an den Bauern verpachtet wurde (Miethube). Bis Ende des Mittelalters wurden Huben selten in Halbhuben geteilt, die Zahl der Keuschen bzw. Hofstätten war gering. Ödhöfe gab es auch wenige. Die Untertanen lösten den Zins für die Huben meistens in Geld ab. Dennoch gab es es auch Huben, welche die Pacht in Form von Naturalabgaben an den Grundherrn entrichteten (Weizen, Hirse, Hafer, Schafe samt Lämmern). Alle Huben brachten nur geringe Abgaben ein. Fronarbeit existierte kaum, die Untertanen wurden dagegen oft zum Säumen für den Herrn verpflichtet. Außerdem entrichteten die Untertanen Waldzins, belastet wurden sie aber auch durch den Zehnten.

Die Pflichten und Lasten lagen drückend auf den Untertanen von Ig. Um sie tragen zu können, gingen sie einem nichtagrarischem Nebenerwerb nach. Sie waren wichtiges Glied im Warenverkehr auf den Land- und Wasserwegen des Ljubljanaer Moors (Säumer und Schiffer). Sie beteiligten sich auch am Bauernhandel (Geyhandel), vor allem mit Ljubljana und den istrischen Küstenstädten (Tauschhandel: Getreide gegen Salz und Wein). Sie nutzten aber auch den Waldreichtum des Gebietes. Sie erzeugten Brenn- und Bauholz sowie Holzkohle und verkauften sie.

²⁵ GZL III/57 - 1449 sept. 14.

²⁶ ARS, vic. a. F/I 88-1522 dec. 26 in 1523 jan 5; F. Gestrin, Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od 13. do konca 16. stoletja, Ljubljana 1965, str. 215.

²⁷ I. Simonič, Zgodovina kočevskega ozemlja od nastitve do leta 1941, v Kočevsko, Kočevje 1956, str. 97.

²⁸ S. Vilfan-B. Otorepec-V. Valenčič, Ljubljanski trgovski knjigi iz prve polovice 16. stoletja, v Viri za zgodovino Slovencev, osma knjiga, Ljubljana 1986, str. 30, 34, 87.